

JAGA, FISKA, LÄSA

I februari 1934 skriver Hemingway från Paris för tidskriften Esquire. En krönika, eller helt enkelt ett brev. Vilket är just vad han kallar det – A Paris Letter. Han skriver ett antal sådana under trettioalet. Detta kommer alltså från Paris, men till en stor del handlar det om Clark's Fork Valley, Wyoming, där han vistats året innan vid samma tid.

Han beskriver landskapet, djurlivet. Närmast trånande.

”De stora öringarna hade vandrat nerför floden, till lugnvattnen i ravinen. Hjortarna hade kommit ner från höjderna, ner till floden och vinterbetet. Älgen gett sig av in i Yellowstone...”

Och han berättar hur han reser därifrån mitt i en snöstorm, ger en levande beskrivning av hur en sådan bilfärd kunde se ut i början av trettioalet.

”Det finns en speciell teknik för bilkörning i snöoväder som man måste lära sig. Svårigheten är att hålla sikten fri. Men riggar upp ett ljus mot vindrutan och värmen håller isen borta – en liten stund. Det är en teknik som jag aldrig lyckats bemästra.”

Men vintern 1934 befinner han sig alltså i Paris. Och han trivs inte. Paris är dystert nu, säger han. Inte det Paris han minns. Alla har rest härifrån. De enda utlänningar man ser är tyskar. Flyktingar undan nazisterna och nazi-spioner. Kriget är på väg, det tycks alla vara överens om och man tycks dessutom acceptera det. Men Europa har alltid haft krig, det är inget nytt, skriver han vidare. Så fortsätter han med att säga något som kanske förvånar oss idag, något man inte förväntat sig. USA skall inte blanda sig det här, säger han, inte på några villkors vis. Låt européerna sköta det här själva – ta hand om sin egen skit, så att säga.

I samma månad året därpå skriver han från Key West. Nu nämns inget om världsläget eller situationen i Europa. Istället klagar han över att det blåser för mycket för att gå ut med båt och fiska och att tiden för fågeljakt ännu inte är inne. Man kan i och för sig åka ut till kusten, till en bana för lerduveskytte, för att åtminstone skapa en känsla av jakt. Men varför det, säger han, när man kan stanna hemma, skriva, minnas?

”När du älskat tre saker här i livet: att jaga, fiska och, senare, att läsa; och när skrivandet hela livet varit ett måste för dig, då lär du dig att minnas, och när du tänker tillbaks minns du mer fiske, jakt och läsning än något annat och det är en glädje.”

Det han nu minns och skriver om är jakt, fågeljakt närmare bestämt. Han dyker ända ner till pojkårens jakter tillsammans med fadern.

”Du minns den allra första beckasinen du sköt... hur den flög upp och du träffade den med andra skottet och var tvungen att själv vada ut efter den, hur du höll den i näbben, stolt som en tupp... och du minns alla beckasiner efter den, på så många platser...”

Beckasin, fasan, raphöns, dalripa, morkulla, vaktel. En exposé över de fåglar han jagat. Och fadern som återkommer, gång på gång.

”Han var en fantastisk skytt, en av de snabbaste jag någonsin sett, men för nervös för att vara en bra tävlingsskytt...”

Och i en liten passus i artikeln ryms en hel novell. Ernest är kring tio, ute på vakteljakt med fadern. Han har ett lånat hagelgevär, gammalt och tung.

”Jag kunde inte träffa något med det, orkade knappt lyfta det, rekylen var så kraftig att jag blödde näsblod när jag sköt...”

Så hittar han en vaktel som fadern träffat, ger den till fadern som skiner upp, granskar fågeln.

”Jaså, du fick en, Ernie? Det är en tupp, en vacker fågel.”

Och sonen nickar, låter honom tro att det är så.

”Jag hade en klump i halsen stor som en basketboll av att jag ljugit för honom och jag kommer ihåg att jag grät på natten, med huvudet under täcket, efter att han somnat. Om han vaknat skulle jag ha berättat för honom. Men han var trött och sov tungt. Jag berättade det aldrig för honom.”

I april 1936 kommer resebrevet Kuba. Här står djuphavs fisket i centrum, det som kommit att bli en av de stora passionerna i hans liv. Han beskriver havet, eller rättare sagt Golfströmmen – the Great Blue River – som den sista egentliga vildmarken.

”Golfströmmen är utforskat land, bara en ytterst liten del av den har någonsin fiskats av och då bara perifert, på något dussin platser längs denna oändligt långsträckt havsström. Ingen vet exakt vilka fiskar som finns där, hur stora de kan bli eller hur gamla, eller ens vilka arter som lever på olika djup i strömmen. När du driver med båten, utan land i sikte, fiskar med fyra linor, på sextio, åttio, etthundra och etthundrafemtio famnars djup, då vet du aldrig vad som tar den lilla tonfisken du använder som bete...”

Det finns något nästan besatt i hans fiske efter marlin – spjutfisk – under dessa somrar på trettioalet. Timme efter timme, dag efter dag, ute i Pilar, en trettiotvå fots fiskebåt han köpt i mitten av trettioalet. Också samlandet av data runt fisket bär den prägel. Han förlogg över havsströmmar, väder, vind, över fisket, över vilka han fiskar tillsammans med, mm. Och när han beskriver själva fisket och fisken finns något både förälskat och förhäxat, även där.

”... Så böjs spöändan ner mot fisken, den hoppar, högt och länge. Silver i solen, länge. Cylinderformad, kraftig som en ekstock, med lavendelblå band över kroppen. Och när den slår ner exploderar vattenytan i en blixtkaskad...”

Men i artikeln finns faktiskt också embryot till kortromanen *Den gamla och havet*. Här återger Hemingway uppgifterna om hur en gammal fiskare som fiskar med handlina från en roddbåt dras ut till havs av en väldig spjutfisk.

”Två dagar senare plockades han upp av fiskare sextio sjömil österut. Det som var kvar av fisken, mindre än hälften, vägde nära fyrahundra kilo. Gamlingen hade låtit sig bogseras av fisken i två dygn, när den slutligen steg till ytan drog han båten intill fisken och harpunerade den. När han surrat den vid båten anföll hajarna, han slogs mot dem med en åra som vapen tills han inte orkade mer och hajarna tog vad de ville. Han satt i båten och grät när de andra fiskarna plockade upp honom, halvgalen av vad han förlorat, medan hajarna fortfarande cirklade runt roddbåten...”

Berättelsen ingår först som en del i den havererade romansviten *Öar i strömmen* (postumt publicerad) men bryts ut och utges separat i början av femtiotalet. Den lilla volymen är kanske det bästa Hemingway någonsin skrivet och bidrar ganska säkert till Nobelpriset 1954.

Från 1937 rapporterar Hemingway från spanska inbördeskriget och skriver samtidigt den roman som blir hans största publika framgång, *Klockan klämtar för dig*, med just inbördeskriget som bakgrund. Trots uppmaningen i *Esquire* från 1934 (kommer ni ihåg: att låta européerna tvätta sin egen byk?) engagerar han sig själv aktivt för republiken och mot Franco-sidan. Och efter republikens fall dröjer det länge innan han kan återvända till *”det land jag älskat mer än något annat, med undantag av mitt eget...”*, som han skriver i inledningen till *Den farliga sommaren*, den bok om tjurfäktning från 1960 som blir hans sista.

Innan inbördeskriget har han träffat journalisten Martha Gelhorn och brutit upp från sitt tidigare äktenskap. Han kommer dessutom att bryta upp från den tillflyktsort som kanske betytt mest för honom i hemlandet, Clarks’s Fork Valley. 1939 skriver han – med vemod i rösten – en krönika i *Vogue* om just det uppbrottet.

”... det var ett underbart fiske då under de första veckorna i september. Öringen var tung, glänsande, hoppade när den tog flugan... Nätterna var kalla och om du vaknade kunde du höra prärievargarna därute. Det var ingen idé att ge sig av ner till floden för tidigt, solen behövde värma upp vattnet ända fram till middagstid innan öringen började äta. Men du kunde rida på morgonen eller sitta utanför stugan och se ut över dalen där fälten låg slagna och bruna ända ner till de darrande asparna längs floden, höstligt gula nu. Och kullarna bortom silvergrå av vild salvia...

....Sedan kom vintern. Träden kala, yrsnö som gjorde det svårt att se när du red. Sadeln dyngsur, den frös medan hästen försökte ta sig fram genom snön. Det gällde att hela tiden hålla benen i rörelse för att inte frysa fast. Och så den starka, värmande smaken av whiskey när du kom tillbaka till ranchen och bytte om framför den öppna spisen. Det här är ett gott land, en bra plats.”

Genom Hemingways författarskap löper ett stråk av jakt och fiske. Om det nu inte snarare handlar om grabbnävar av varan, utportionerade lite här och var. Från de tidiga artiklarna och novellerna, återhållna, elegant nedtonade, lakoniskt ordknappa. (Enligt det isbergsrecept han då myntat, att det är undertexten som skall tala, det som finns under ytan, det utsagda.) Fram till senare novellsamlingar, reportage och romaner, alltmer ordrika, svulstiga, överlastade, då proportionerna börjar gå förlorade, texten alltmer drunknar i exotism och melodram.

Många har sett hans sätt att skriva – liksom hans krigsreportage och hans fixering vid det fysiska – som manér, sätt blåsa upp den egna självbilden, machistiska knep. Men han är i så fall inte ensam. Inom amerikansk litteratur finns det utan tvekan en överrepresentation av ämnen som tangerar både jakt, fiske och våld, eller det fysiska helt enkelt, den mer eller mindre råa kraften. Och det handlar inte enbart om manliga författare, med tiden har de kvinnliga representanterna blivit allt fler – och i många fall bättre. En ung litteraturs sätt att hävda sin särart kanske (Mailer), utifrån ett material som alltid funnits nära tillhands i amerikanskt liv?

Och med det synsättet skulle man kanske kunna infoga Hemingways läsande i samma tradition. Ett slags glupande hunger efter litterära upplevelser, också här ligger det fysiska i öppen dager, han tycks verkligen vilja *sluka* de stora verken, han kalasar på dem! Han använder sig också av dem, av tekniker ur dem, men skapar ändå en helt egen stil, framför allt i de tidiga novellerna. Sammantaget tillhör de något av det bästa och kanske sannaste som han skrivit. Svärtan i dem gnistrar och han skriver om något han känner och kan beskriva inifrån: landskapet, människorna, stämningarna.

Den bok som kommer närmast en självbiografi av allt Hemingway skrivit är den lilla – skenbart – anspråkslösa volymen *A moveable feast – En fest för livet*. Materialet kommer (i vart fall enligt myten) från den kappsäck som han lämnat kvar på Ritz i Paris i slutet av tjugotalet, glömt bort och återfår vid ett Parisbesök i november 1956. Den innehåller anteckningsböcker och manuskript från tiden i Paris på tjugotalet. Hemingway redigerar innehållet och arbetar fram till slutet av 50-talet av och till på ett manus. Samtidigt glider han allt längre ner i en djup depression, från vilken han aldrig kommer att tillfriskna. I juli 1961 skjuter han sig i sitt hem i Wood River, Ketchum. Med ett jaktgevär, liksom hans far trettio år tidigare. *En fest för livet* utkommer postumt tre år senare.

Trots omständigheterna runt bokens tillkomst är den antagligen hans lyckligaste bok. Och varför inte, den handlar om en lycklig tid, kanske den lyckligaste i hans liv. Som det uttrycks i ett slags motto till boken, en yttrande av Hemingway till en vän i början av 1950-talet: ”*Om du haft lyckan att leva i Paris som ung, så kommer staden att följa dig resten av livet, vart du än tar vägen, den stannar hos dig, för Paris är en fest för livet.*”

Och boken innehåller passager som nog kastar ett nytt ljus över hans litteratursyn. Där finns den glupande aptiten, men också lyhördhet och klarsyn, och en vidsynthet som man kanske inte förväntat sig. I ett samtal med Ezra Pound, som han ändå både respekterar och tycker om, häpnar och irriterar han sig omåttligt över att denne inte läst de ryska klassikerna och nästan stoltserar med det – ”Sanningen att säga, Hem, så har jag aldrig läst ryssarna. Nej, håll dig till fransmännen, det finns mycket du kan lära dig där” – medan Hemingway kontrar med att ge en målade beskrivning av sin fascination och beundran inför rysk litteratur: ”Hos Dostojevskij fanns sådant som var för överkligt för att kunna tas på allvar, men också sådant som kändes så sant att du förvandlades när du läste det: skörhet och galenskap, elakhet och änglalik godhet, och speldjävulens vansinne gick att uppleva där. På samma sätt som man kunde uppleva landskapet och vägarna hos Turgenjev, och trupprörelser, terräng, officerare och manskap och själva drabbningarna hos Tolstoj. Tolstoj fick Stephan Cranes skildringar av inbördeskriget att likna feberfantasierna hos en visserligen begåvad, men sjuklig och sängliggande yngling som bara upplevt krig på pappret...”

Boken är en minnesbok och naturligtvis ett slags partsinlaga om livet i författar- och konstnärskretsar i ett Paris under tjugotalet. Beskrivningar av vänner och ovänner, av sympatier och antipatier, av det ganska överkliga livet i den (mestadels) amerikanska artistkolonin i världsstaden, i denna bubbla mellan världskrigen. Men boken har en säregen lyster som lyfter den över det mesta som skrivits om perioden och bland det märkligaste är den kärlek till skrivandet, själva hantverket, som den lyckas förmedla.

Som när Hemingway i ett av kapitlen sitter på restaurangen Closerie de Lilas och skriver: ”Vad var det jag kände till bäst och inte skrivit om, utan tappat bort? Vad kände jag mest för? Det fanns ingen som helst tvekan... Jag satt i ett hörn med kvällsljuset över axeln och skriv i anteckningsboken. Kyparen kom med en café crème och jag drack hälften när det svalnat och sparade resten medan jag skrev. När jag slutat skriva ville jag inte lämna floden där jag kunde se öringen stå över grusbotten i lugnvattnet, se hur strömmen bröts mot träbronns pollare. Berättelsen handlade om att återvända från kriget, men kriget nämndes inte i den.

Men nästa morgon skulle floden fortfarande finnas där och jag måste väckan den till liv, liksom landskapet och det som skulle hända. Det låg en räcka av dagar framför mig då jag skulle göra detta, dag efter dag. Inget annat betydde något...”

Det han skriver på är novellen *Big Two-hearted River* ur novellsamlingen *I vår tid*, utgiven 1925. Och landskapet är hans barndoms, trakterna upp mot Stora Sjöarna. Kanske inte den lyckligaste av barndomar (i en text ger han, lakoniskt, det bästa rådet för att bli en bra författare: En olycklig barndom), men här skimrar det om texten. Och landskapet.

Man bara väntar på att han skall sätta sig ner igen, fatta pennan och skriva vidare. Dag efter dag. Dag efter dag.

